

De Beleving van het Schooladvies uit Sociaal Perspectief

Kim Falke

Studentnummer: s4354249

Afdeling Psychologie, Rijksuniversiteit Groningen

PSB3N-BT15 Bachelorthese

Groepsnummer: 1

Eerste en tweede beoordelaar: Drs. Paula Hebbink en Dr. José Heesink

In samenwerking met: Asmita Etwaroe, Caitlin Nijenkamp, Floor de Ruitter, Liam Leezenberg

en Sjoerd van Duijn

21 juni 2024

Een scriptie is een proeve van bekwaamheid voor studenten. De goedkeuring van de scriptie is het bewijs dat de student over voldoende onderzoeks- en rapportagevaardigheden beschikt om af te studeren, maar biedt geen garantie voor de kwaliteit van het onderzoek en de resultaten van het onderzoek als zodanig, en de scriptie is daarom niet per se geschikt als academische bron om naar te verwijzen. Als u meer wilt weten over het in deze scriptie besproken onderzoek en de daarop gebaseerde publicaties waarnaar u zou kunnen verwijzen, neem dan contact op met de genoemde begeleider.

Abstract

The school track recommendation is a controversial topic in the Netherlands. Children of higher-educated parents are receiving a higher recommendation than children with similar performance from lower-educated parents. In addition, social comparison plays a role in the perception of the track recommendation. This study examined the influence of the social environment on the perception of the track recommendation. Young adults between the ages of 18 and 30 ($N = 38$) were interviewed. The results showed that higher-educated parents have higher expectations, which lead to achievement pressure in the young adults. Parental involvement and parenting also play a role in the perception and value of the recommendation. Social comparison was found to be a universal phenomenon, with participants mainly comparing themselves to others with a similar or higher track recommendation. Finally, compliance with the social norm within the immediate environment was found to be important; a deviant recommendation led to feelings of discomfort or disappointment. In conclusion, the social environment has a direct influence on the perception of school recommendation, with parental expectations, social comparison and the social norm being crucial. Because of the limited literature on this topic, follow-up research is recommended, using a combination of quantitative and qualitative methods.

Samenvatting

Het schooladvies is een controversieel thema in Nederland. Kinderen van hoogopgeleide ouders ontvangen doorgaans een hoger advies dan kinderen met vergelijkbare prestaties van lager opgeleide ouders. Sociale vergelijking speelt een grote rol in de beleving van het schooladvies. Deze studie onderzocht de invloed van de sociale omgeving op de beleving van het schooladvies. Jongvolwassenen tussen de 18 en 30 jaar ($N = 38$) werden geïnterviewd. De resultaten toonden aan dat hoger opgeleide ouders hogere verwachtingen hebben, wat leidt tot prestatiedruk bij het kind. Ook speelt ouderlijke betrokkenheid en opvoeding een rol in de beleving van het schooladvies. Sociale vergelijking bleek een universeel fenomeen, waarbij participanten zich vooral vergeleken met anderen met een vergelijkbaar of hoger schooladvies. Het voldoen aan de sociale norm binnen de directe omgeving bleek ook belangrijk. Kortom, de sociale omgeving heeft een directe invloed op de beleving van het schooladvies, waarbij ouderlijke verwachtingen, sociale vergelijking en de sociale norm cruciaal zijn. Vanwege de beperkte literatuur over dit onderwerp wordt vervolgonderzoek aanbevolen waarbij gebruik wordt gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden.

De Beleving van het Schooladvies uit Sociaal Perspectief

Het schooladvies is al decennialang onderwerp van discussie in Nederland. Tot op de dag van vandaag heerst controverse onder onderzoekers, onderwijzers en burgers over de totstandkoming van het advies (Inspectie van het Onderwijs, 2018). Ondanks vele pogingen om alle kinderen gelijke kansen te bieden, blijft kansenongelijkheid in het onderwijs bestaan (Scheerens et al., 2019). Het schoolniveau waarin een leerling wordt geplaatst, blijkt een belangrijke voorspeller voor het uiteindelijk behaalde onderwijsniveau (Lenhard & Schröppel, 2014). De overgang van primair naar voortgezet onderwijs is van cruciaal belang bij het ontstaan en vergroten van sociale ongelijkheid in schoolloopbanen (Elffers, 2020).

Onderzoek toont aan dat leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus lagere adviezen ontvangen dan hun leeftijdsgenoten met vergelijkbare prestaties uit hogere sociaaleconomische milieus (Elffers, 2020; Inspectie van het onderwijs, 2018; Luyten & Bosker, 2004). Dit suggereert dat het schooladvies niet louter gebaseerd is op schoolse prestaties. Onder advisering resulteert in verminderde prestaties in het voortgezet onderwijs en een lager onderwijsniveau dan correct geadviseerde leerlingen (Dronkers & Van de Werfhorst, 2016). Onder advisering komt vaker voor bij jongens, allochtone leerlingen en leerlingen uit laagopgeleide gezinnen (Timmermans et al., 2013).

Hoogopgeleide ouders oefenen vaker druk uit op leerkrachten om het schooladvies naar boven bij te stellen (Oomens et al., 2019). Daarnaast speelt sociale vergelijking een grote rol in de schoolomgeving, waarbij klasgenoten worden gebruikt als vergelijkingsbron om een “academisch zelfbeeld” te vormen (Dijkstra et al., 2011). Al met al lijkt de sociale omgeving op verschillende manieren invloed te hebben op de schoolprestaties en het schooladvies van een leerling. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar hoe leerlingen hun schooladvies beleven en hoe de sociale context deze beleving beïnvloedt. Deze studie richt zich daarom specifiek op de invloed van de sociale omgeving op de beleving van het schooladvies.

Het Schooladvies

Leerlingen krijgen in het basisonderwijs een schooladvies voor het voortgezet onderwijs. Eerst brengt de leerkracht een voorlopig advies uit op basis van toetsresultaten, sociaalemotionele ontwikkeling, werkhouding, gedrag en motivatie (Ministerie van Algemene Zaken, 2024). Daarna maken leerlingen de doorstroomtoets, waaruit een toetsadvies volgt (Rijksoverheid, z.d.). Vervolgens krijgt de leerling het definitieve advies van de leerkracht, dat wordt doorgegeven aan de middelbare school (Ministerie van Algemene Zaken, 2024). Sinds 2015 is het leerkrachtadvies een grotere rol gaan spelen in de adviesvorming. Het leerkrachtadvies is leidend en de toets is een soort “tweede examinerator” (Dijks, 2020; Lenhard & Schröppel, 2014). Het schooladvies van de leerkracht blijkt een betere voorspeller van het uiteindelijk behaalde onderwijsniveau van een leerling dan de eindtoets (Dijks, 2020).

Tot op heden is er veel kritiek op de betrouwbaarheid en validiteit van zowel het leerkrachtadvies als de toets. Zo wordt genoemd dat leerkrachtadviezen beïnvloed kunnen worden door vooroordelen, wat vooral nadelige gevolgen heeft voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische klassen (De Boer et al., 2010). Daarnaast wordt de eindtoets bekritiseerd omdat deze geen non-cognitieve vaardigheden meet, zoals werkgeheugen, die wel van invloed zijn op het onderwijsniveau (Farrington et al., 2012). Ook wordt beargumenteerd dat de toets een momentopname is (Dijks et al., 2020). Er wordt wel gezegd: “De leerkracht ziet de film, de eindtoets ziet een foto” (Van Huizen, 2021).

Naast kritiek op de totstandkoming van het schooladvies, worden er ook vraagtekens gezet bij de leeftijd waarop de selectie plaatsvindt. In Nederland worden leerlingen in groep acht, rond de twaalf jaar, ingedeeld op verschillende schoolniveaus. Dit is een vroege selectie vergeleken met andere ontwikkelde landen, waar dit gebeurt op vijftien- of zestienjarige leeftijd (Onderwijsraad, 2021). Deze vroege selectie lijkt vooral gunstig te zijn voor leerlingen met een bovengemiddeld advies (Van Der Steeg, 2011). Peer-effecten kunnen

hierbij een rol spelen, waarbij leerlingen zich aan anderen kunnen optrekken. Op de hogere niveaus komen vaker positieve peer-effecten voor dan op lagere niveaus (Sacerdote, 2011). Een hoge motivatie en serieuze werkhouding van een leerling kan klasgenoten stimuleren om beter hun best te doen.

Beleving Schooladvies

Het schooladvies leidt steeds vaker tot stress bij leerlingen in groep acht (Rombouts et al., 2023). Leerlingen, ouders en de maatschappij hechten steeds meer belang aan een zo hoog mogelijk opleidingsniveau. Hoger opgeleide ouders blijken vaker aan te dringen op een hoger schooladvies (Janssen et al., 2021). Zij hebben doorgaans meer kennis hebben over het schoolsysteem, hechten meer waarde aan een hoog schooladvies en oefenen meer druk uit op de leerkracht om dit te bereiken (Dronkers & Van de Werfhorst, 2016). Ook willen ouders dat hun kind een betere of op zijn minst vergelijkbare sociale positie bereikt als zichzelf (Dronkers & Van de Werfhorst, 2016). De druk die door ouders wordt uitgeoefend kan invloed hebben op de manier waarop het kind zijn schooladvies ervaart.

Het schooladvies blijkt in de meeste gevallen een accurate voorspeller te zijn van iemands onderwijsniveau. Zo blijkt dat 90% van de leerlingen uiteindelijk binnen de bandbreedte van het advies terechtkomt (Luyten & Bosker, 2004). Voor deze groep lijkt het schooladvies passend te zijn geweest. Toch is er voor een substantiële groep sprake van een niet-passend advies. De eigen ervaring van de leerling speelt hierin een rol, waarbij de leerling het advies als passend of niet-passend kan ervaren. Dit heeft te maken met verschillende factoren, waaronder persoonlijke verwachting en sociale vergelijking (Koren, 2024).

De vroege selectiemethode kan negatieve gevolgen hebben voor leerlingen met een benedengemiddeld of niet-passend schooladvies (Borghans et al., 2020). Zij haken vaker af in het hoger onderwijs, vaak als gevolg van een verkeerd schooladvies door beperkte informatie

over een leerling op jonge leeftijd. De “misplaatsing” beïnvloedt de keuzes die leerlingen maken in hun verdere onderwijsloopbaan en carrière en kan daarmee een stempel drukken op iemands leven (Borghans et al., 2020; Lenhard & Schröppel, 2014; Tolsma & Wolbers, 2010). Ondanks de grote gevolgen van een schooladvies is er weinig bekend over hoe leerlingen dit advies ervaren. De sociale omgeving lijkt hier in meerdere opzichten een rol in te spelen. Het is daarom interessant om de ervaring van het schooladvies verder te onderzoeken, waarbij specifiek naar de invloed van de sociale omgeving wordt gekeken

Sociale Omgeving

Het opleidingsniveau van ouders hangt sterk samen met het schooladvies dat leerlingen krijgen. Leerlingen met hoger opgeleide ouders zijn oververtegenwoordigd op havo en vwo, terwijl leerlingen met lager opgeleide ouders vaker vmbo volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2018). Zelfs met gelijke prestaties ontvangen leerlingen met lager opgeleide ouders een lager advies dan leerlingen met hoger opgeleide ouders (De Boer et al., 2010; Kloosterman et al., 2009; Timmermans et al., 2015). Daarnaast doen zij vaker een jaar over of stromen ze af (Tieben & Wolbers, 2010). Een lager ambitieniveau van ouders en leerlingen kan daarbij een rol spelen (De Boer et al., 2010).

Naast de ouders van een leerling spelen ook broers, zussen, vrienden en klasgenoten een rol in het proces van het schooladvies. In de schoolse setting vindt veel sociale vergelijking plaats (Dijkstra et al., 2008). De sociale vergelijkingstheorie (Festinger, 1954) stelt dat men geneigd is zichzelf te vergelijken met anderen, wat aanzienlijke invloed heeft op het zelfbeeld. Het zogenaamde “academische zelfbeeld” wordt grotendeels gevormd door het vergelijken van de eigen schoolprestaties met die van andere leerlingen. In de schoolomgeving bestaat sociale vergelijking voornamelijk uit opwaartse vergelijking, waarbij men zich richt op individuen naar wie ze opkijken (Dijkstra et al., 2008). Het is hierbij van belang dat deze persoon in bepaalde mate op henzelf lijkt, zodat iemand zich met diegene kan

identificeren (Festinger, 1954). Het aangaan van opwaartse sociale vergelijkingen lijkt tweezijdig. Aan de ene kant kan deze vorm van vergelijking leiden tot motivatie en streven naar zelfverbetering, met betere schoolprestaties als gevolg (Dijkstra et al., 2011). Aan de andere kant kan een dergelijke vergelijking negatief uitpakken, resulterend in een lager academisch zelfbeeld doordat leerlingen zich slechter voelen over hun capaciteiten (Dijkstra et al., 2011). In de onderzoeksliteratuur bestaat geen consensus over welk type leerling als meest relevante vergelijkingsbron wordt beschouwd. Zo blijkt uit de studie van Jansen et al. (2022) dat leerlingen het gemiddelde prestatieniveau van de klas gebruiken als referentiekader, terwijl ander onderzoek suggereert dat juist de vrienden van een leerling de belangrijkste vergelijkingsbron zijn (Lubbers et al., 2009).

Huidige Studie

Al met al kan worden gesteld dat de sociale omgeving op verschillende manieren invloed heeft op de beleving van het schooladvies. Het huidige onderzoek probeert meer inzicht te geven in deze dynamiek en richt zich daarom op de vraag: “Wat is de invloed van de sociale omgeving op de beleving van het schooladvies?”. Hierbij wordt onderzocht hoe jongvolwassenen hun schooladvies hebben ervaren en welke invloed dit op hen heeft gehad.

Er wordt verondersteld dat kinderen van hoger opgeleide ouders prestatiedruk ervaren omdat zij het gevoel hebben aan de verwachtingen van hun ouders te moeten voldoen (Janssen et al., 2021). Ook los van ouderlijke verwachtingen, kunnen kinderen zelf de overtuiging ontwikkelen dat ze een vergelijkbaar niveau als hun ouders moeten halen. Een schooladvies dat daarvan afwijkt, zou kunnen leiden tot een gevoel van schaamte, teleurstelling of falen. Daarnaast wordt verwacht dat opwaartse sociale vergelijking met leeftijdsgenoten een grote rol speelt in de beleving van het schooladvies. Als de relevante vergelijkingsbron een hoger schooladvies heeft, kan dit leiden tot gevoelens van onzekerheid en minderwaardigheid (Trautwein et al., 2009). Tot slot wordt verwacht dat het schooladvies

een belangrijk thema is voor mensen die het als niet-passend hebben ervaren. Hierbij spelen gevoelens van onzekerheid en twijfels aan eigen kunnen een rol (Gestel, 2021). De bovengenoemde hypothesen zullen worden onderzocht met kwalitatief onderzoek.

Methode

Participanten

Er deden 38 participanten in de leeftijdscategorie 18 tot en met 30 jaar ($M = 22.53$, $s = 3.24$) mee aan deze studie. Hiervan waren 17 man (44.74%), 20 vrouw (52.63%) en een genderqueer (2.63%). Eén participant had een migratieachtergrond. Verder hadden 36 participanten (94.74%) minstens een broer of zus. Twee participanten (5.26%) hadden geen broers of zussen. De meerderheid van de participanten (76.30%) had een definitief schooladvies gelijk aan of hoger dan havo (tabel 1). Elf participanten ervaarden het advies als niet-passend. Voor het onderzoek is een kwalitatief onderzoeksdesign gebruikt. Dit geeft de mogelijkheid om ervaringen uit te vragen die niet zijn uit te drukken in cijfers (Cleland, 2017). Aan de hand van vooraf opgestelde open vragen in een semigestructureerd interview zijn de ervaringen en gevoelens van de deelnemers omtrent het schooladvies verkend. De huidige studie is onderdeel van een groter onderzoek naar het schooladvies, waardoor het interview ook vragen over onderwerpen bevat die in deze scriptie niet aan bod komen.

Tabel 1

Overzicht Verdeling Schooladviezen

Schooladvies	Vmbo	Vmbo/havo	Havo	Havo/vwo	Vwo
Aantal	8	1	6	10	13
Percentage	21.1	2.6	15.8	26.3	34.2

Procedure

De interviews zijn afgenomen door zes psychologiestudenten van de Rijksuniversiteit Groningen. Elk interview werd in één keer afgenomen. De duur van het interview varieerde tussen de 19 en 65 minuten. In totaal zijn er 38 interviews afgenomen. Drieëntwintig interviews zijn afgenomen bij de participant thuis, acht bij de interviewer thuis, twee op het werk van de participant en vijf online. Alle interviews zijn opgenomen. Voorafgaand aan het interview kregen de participanten een korte introductie over het interview en ontvingen zij het toestemmingsformulier. Dit formulier betreft de aanleiding en de verwachtingen van het onderzoek en een beschrijving van eventuele gevolgen die de deelname kan hebben. Er werd benadrukt dat deelname aan het onderzoek vrijwillig is en participanten op elk moment de mogelijkheid hebben om af te zien van verdere deelname.

Hierna konden participanten vragen stellen en werd de toestemmingsverklaring ondertekend, waarin zij toestemming gaven voor deelname aan het onderzoek en het maken van een audio-opname van het interview. De participanten werden verzocht uitgebreid te antwoorden, met de nadruk dat er geen juiste of onjuiste antwoorden waren, aangezien het interview gericht was op hun mening en ervaringen.

Data collectie

Het vooraf opgestelde interview omvatte 37 vragen, waarbij verder in kon worden gegaan op antwoorden van participanten door het gebruik van vervolgvragen. De interviewleidraad was gestructureerd in zes overkoepelende thema's die verschillende aspecten van de ervaringen van de participanten verkenden. De globale structuur van de interviewleidraad was al opgesteld vanuit het grotere onderzoek waar deze studie onder valt. Er zijn enkele wijzigingen in deze leidraad gemaakt zodat de verschillende onderzoeksvragen onderzocht konden worden. Het eerste thema richtte zich op de ervaring van het schooladvies dat in groep acht van de basisschool werd gegeven. Vervolgens werd gekeken naar de sociale

context van de participanten, gevolgd door vragen over labels die zij bij bepaalde schooladvies vonden passen. Het vierde onderwerp bevatte informatie over de motivatie en het zelfbeeld van de participanten na het schooladvies. Daarna werd er gekeken naar hun volledige schoolcarrière na de basisschool. Ten slotte werd er gekeken naar hoe de participanten terugkeken op het advies en of dit effect heeft gehad op hen als persoon. Zie bijlage A voor de volledige interviewleidraad.

Analyse

De geanonimiseerde interviews werden getranscribeerd met het programma F4transkript (Dr. Dresing & Pehl GmbH, 2020) en vervolgens gecodeerd en geanalyseerd volgens Braun en Clarkes (2006) model voor thematische analyse. Voor het starten van het coderingsproces is beslist welke vragen uit de vragenlijst het meest relevant waren voor de in de inleiding genoemde onderzoeksvraag “Wat is de invloed van de sociale omgeving op de beleving van het schooladvies?”. Hiervoor werden vraag 1 tot en met 9, 31 en 32 geanalyseerd van drie kopjes: ervaring schooladvies toen, sociale context en ervaring schooladvies nu. Zie bijlage A voor de volledige interviewleidraad. Er is gekozen om semantisch te coderen in plaats van latent, wat betekent dat er alleen wordt gekeken naar wat een participant zelf heeft gezegd zonder interpretaties van spraakpatronen of woordgebruik.

Fase één van het analyseproces was gericht op het vertrouwd maken met de data door de transcripten globaal door te nemen en hierbij ideeën op te maken over potentiële coderingen met het oog op eerder besproken verwachtingen gebaseerd op literatuur, zoals sociale vergelijking en ouderlijke verwachting. In fase twee werden deze en verdere factoren die nuttig waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag gecodeerd. Hierdoor zijn de uiteindelijke coderingen afgeleid van zowel theorie als de data zelf. In fase drie werden deze codes verdeeld over twee overkoepelende thema's: ouders en sociale vergelijking. In de volgende twee fases werd deze verdeling verfijnd en gecontroleerd om zeker te zijn dat de beschikbare data

nauwkeurig en volledig weerspiegeld werd. Ook werd bepaald hoe de gecodeerde thema's het best konden worden gerapporteerd om een duidelijk beeld te krijgen van wat participanten ervaren als belangrijk. De volledige lijst van coderingen kan worden gezien in Bijlage B.

Resultaten

Uit de thematische analyse van de interviews komen twee thema's naar voren: ouders en sociale vergelijking. Voor de meerderheid van de participanten speelden hun ouders een grote rol in de beleving van het schooladvies. Ook sociale vergelijking bleek een universeel fenomeen bij de ervaring van het advies. Beide thema's worden toegelicht met behulp van meerdere subthema's.

Ouders

Ouders hebben in meerdere opzichten invloed op de beleving van het schooladvies. Hierbij spelen een aantal factoren een rol: opleidingsniveau, thuissituatie en verwachtingen. Doorgaans hebben hoger opgeleide ouders hogere verwachtingen, wat kan leiden tot prestatiedruk bij het kind. Een advies dat lager is dan verwacht kan voor teleurstelling zorgen. Daarnaast speelt de mate van ouderlijke betrokkenheid in de thuissituatie een rol bij de beleving van het schooladvies. Zo wordt in sommige gezinnen veel waarde gehecht aan onderwijs, wordt leren aangemoedigd en wordt gelet op taalgebruik. Zie figuur 1 voor een overzicht van de relatie tussen deze factoren.

Figuur 1

Schematisch Overzicht Thema Ouders

Thuisituatie

De thuisituatie van een leerling lijkt een grote invloed te hebben op zijn of haar onderwijsniveau en perceptie van het schooladvies. Dit heeft te maken met normen en waarden, het opleidingsniveau van ouders, hun taalgebruik en de mate waarin het kind gestimuleerd wordt om te leren. In sommige gezinnen worden leren en huiswerk maken aangemoedigd, terwijl hier in andere gezinnen weinig aandacht aan wordt besteed. Een deel van de participanten gaf aan dat het opleidingsniveau en de opvoeding van hun ouders hebben bijgedragen aan hun schoolprestaties en motivatie om te leren. Dit zou invloed hebben gehad op het advies dat zij hebben gekregen: *“Mijn ouders hebben natuurlijk ook wel een redelijk hoog niveau. Ik denk dat dat wel meehelpt in dat ik ook uiteindelijk dat hoge advies heb gekregen. Ik denk dat dat toch ook wel iets te maken gaat hebben met hoe je bent groot geworden. Ik had hele andere activiteiten als wij op vakantie waren dan sommige klasgenootjes van mij. Dus waar mijn klasgenootjes dan naar een pretpark gingen, ging ik dan met m'n opa en oma naar een museum. Ik denk dat dat wel invloed heeft uiteindelijk op hoe je leert. Ik denk dat heel veel van die jongere jaren bepaalt hoe je het uiteindelijk doet.”*

Als er van jongs af aan veel waarde wordt gehecht aan educatie, kan een kind (onbewust) het idee krijgen dat onderwijs belangrijk is en meer waarde hechten aan het schooladvies. Zo noemde een participant: *“Als jouw ouders ook een hoog niveau hebben en dat ook laten merken in gesprekken en in je activiteiten, dan gaat dat ook bij jou een beetje vanzelf denk ik dan.”* Een deel van de participanten gaf aan dat zij ouderlijke ondersteuning misten tijdens hun schooljaren. Dit werd in sommige gevallen toegeschreven aan een lager opleidingsniveau van ouders: *“Ik had dan vriendjes die dan met hun ouders even huiswerk gingen maken. Maar dat hoefde ik bij ons thuis niet voor te stellen... Een overhoring natuurlijk wel, dat is heel makkelijk, maar de stelling van Pythagoras ofzo, dat komt niet goed denk ik.”* Deze

participant gaf aan dat zijn ouders niet het denkniveau hadden om hem te ondersteunen met huiswerk tijdens zijn schoolloopbaan.

Verwachtingen

De meerderheid van de participanten gaf aan dat hun ouders bepaalde verwachtingen hadden over het schooladvies, maar dat zij hier geen druk door ervoeren. Voor de ouders was het vooral belangrijk dat het kind zijn best deed op school. Echter, enkele participanten gaven aan dat zij wel druk ervoeren om te presteren: *“Ook vooral omdat mijn ouders ook echt wel pushten, dat ik wel een hoog niveau moest gaan doen, en niet moest laten liggen, want als ik zeg maar havo zou gaan doen, dat ik dat misschien leuk zou vinden, maar gewoon het hoogste haalbare moest kiezen.”* Het ervaren van prestatiedruk kwam vaker voor bij kinderen van hoogopgeleide ouders. Een andere participant had juist wat meer druk vanuit zijn ouders willen ervaren. Hij miste stimulering tijdens zijn schooljaren en ten tijde van het schooladvies: *“Mijn ouders vonden het bijvoorbeeld niet heel belangrijk dat ik gymnasium of vwo zou doen. Als ik maar iets zou doen en als ik me daarmee de rest van mijn leven zou redden. Dus de stimulatie, die miste ik af en toe wel. Wat meer pushen en wat meer meedenken, of wat strenger zijn in het behalen van... Nou, in het meer presteren.”* Deze participant gaf aan dat hij zijn advies als niet-passend had ervaren omdat hij het te laag vond. Hij benoemde dat hij mogelijk een hoger advies had kunnen krijgen als zijn ouders hem meer hadden gestimuleerd om te leren en uitleg hadden gegeven over de gevolgen van het schooladvies voor de toekomst.

Het niet voldoen aan ouderlijke verwachtingen kan leiden tot gevoelens van teleurstelling bij het kind. Dit werd genoemd wanneer het schooladvies lager uitviel dan door de ouders werd verwacht: *“En mijn moeder zei dan: 'ik ben echt teleurgesteld'. Nou, dat vond ik naarder dan mijn vader, terwijl hij daar wat strenger op was. Je wil gewoon niet je ouders teleurstellen.”* De reactie van ouders op het schooladvies kan de beleving van het kind

beïnvloeden, zo noemde dezelfde participant: *“Mijn vader vond het echt compleet onacceptabel. Maar die was ook geïrriteerd naar mij, dat ik toelaat dat ik zo een advies kon krijgen.”* Deze participant gaf aan dat hij zijn schooladvies niet-passend vond. Zowel zijn ouders als hijzelf vonden het te laag. Terugkijkend op het schooladvies zei hij: *‘Ja zie je wel, zo'n advies zegt eigenlijk gewoon helemaal niks.’* Al met al bleek dat in de gevallen waarin het advies buiten de verwachtingen van ouders viel, het vaker als niet-passend door de leerling werd ervaren. Ouders maakte hun ontevredenheid over het advies duidelijk, wat het kind vervolgens overnam. De reactie van de ouders op het schooladvies kon op deze manier het waardeoordeel van het kind beïnvloeden. Enkele participanten gaven aan dat hun ouders geen specifieke verwachtingen hadden ten aanzien van het schooladvies, maar dat zij zelf wel bepaalde verwachtingen hadden. Hierbij legden zij zichzelf druk op vanuit het idee een bepaald advies te moeten halen: *“Ik had een doel voor ogen en dat legde ik mezelf op. Dat kwam niet van buitenaf, of van iemand anders dan mezelf.”*

Al met al blijkt dat verwachtingen van zowel ouders als de participant zelf een rol spelen in de beleving van het schooladvies. Hoger opgeleide ouders hebben doorgaans hogere verwachtingen, wat kan leiden tot prestatiedruk bij het kind. Anderzijds kan een gebrek aan druk of stimulering van ouders ook negatief worden ervaren door het kind. Wanneer het schooladvies lager uitvalt dan de verwachting van ouders, kan dit bij het kind leiden tot gevoelens van teleurstelling. In dergelijke gevallen werd het advies vaker als niet-passend ervaren. Tot slot spelen eigen verwachtingen een rol in de beleving van het schooladvies. Dit kan resulteren in zelfopgelegde druk om een zo hoog mogelijk advies te behalen.

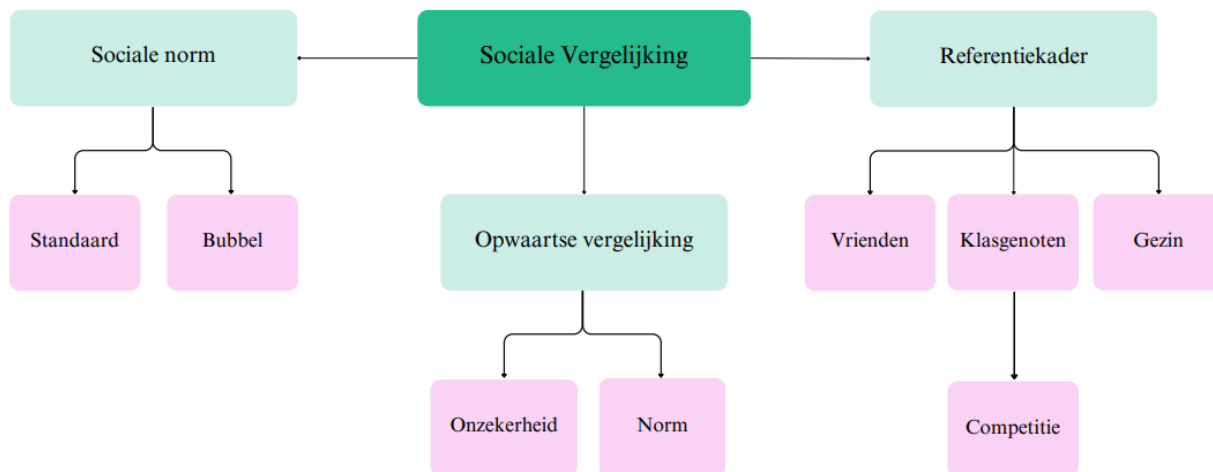
Sociale Vergelijking

Bij het merendeel van de participanten speelde sociale vergelijking een grote rol in de beleving van het schooladvies. Er werd voornamelijk opwaarts vergeleken met het advies van broers, zussen, vrienden en vergelijkbare klasgenoten. Ook bleek het belangrijk om te voldoen

aan de sociale norm. Het advies werd vaker als niet-passend ervaren als men afweek van deze norm. Zie figuur 2 voor een overzicht van de relatie tussen deze factoren.

Figuur 2

Opwaartse Vergelijking

De meerderheid van de participanten vergeleek zich in de periode van het schooladvies voornamelijk met klasgenoten met een vergelijkbaar of hoger advies. Klasgenoten met een lager advies werden als een minder relevante vergelijkingsbron beschouwd: *“Ik denk dat ik eerder opwaarts vergeleek als ik het dan op een ladder mag leggen.”* Het maken van opwaartse vergelijkingen leidde bij een deel van de participanten tot gevoelens van onzekerheid. Dit was voornamelijk het geval als het advies anders was dan verwacht of sterk afweek van de sociale omgeving: *“Uiteindelijk voelde ik me wel echt een sukkel dat iedereen naar vwo mocht en ik niet, van de slimme mensen, waar ik mij een soort van toch gedeeltelijk onder schaarde.”* Men vond het belangrijk om een vergelijkbaar schooladvies te ontvangen als het groepje waartoe zij op de basisschool behoorden. Een advies dat hiervan afweek werd doorgaans als niet-passend ervaren.

Referentiekader

Voor veel participanten werd iemand pas als relevante vergelijkingsbron beschouwd als de participant zich met die persoon kon identificeren: *“Mensen die daarbuiten vielen, die interesseerden me gewoon wat minder, omdat ik me daar wat minder mee kon identificeren.”* Daarnaast bleken vrienden een belangrijke bron van vergelijking te zijn, aangezien zij dichtbij staan. Binnen de vriendengroep leek een sociale norm te bestaan waarbij men de druk voelde niet af te wijken: *“Ja, wel met mensen waar ik veel mee omging. Ja, dat vond ik wel belangrijk dat ik een beetje op hetzelfde niveau zat.”* Ook werd benoemd dat participanten het destijds belangrijk vonden om naar dezelfde middelbare school te gaan als hun vrienden: *“Ik had wel altijd heel erg het gevoel van “ik moet bij mijn vriendinnen blijven”. En ik wil niet bij iemand anders in de klas. Dus dat heeft wel invloed gehad op dat ik heel graag vwo wilde doen.”* Sommige participanten vonden het zelfs belangrijker met wie ze naar de middelbare school zouden gaan dan welk advies ze zouden ontvangen: *“Ik was volgens mij voornamelijk blij dat ik naar hetzelfde ging als mijn vriendjes toen. En dat we dus waarschijnlijk naar dezelfde school konden. Daar was ik volgens mij meer mee bezig. Ik voelde niet heel veel bij het studieadvies zelf volgens mij.”*

Naast vrienden bleken ook broers en zussen voor veel participanten een belangrijke vergelijkingsbron te zijn. Oudere broers en zussen werden gezien als rolmodel en hun schooladvies zette een bepaalde standaard binnen het gezin. Een deel van de participanten had de verwachting of het idee dat zij op z'n minst een dergelijk advies moesten behalen: *“Omdat mijn broers ook al havo deden en ook dat advies kregen, dan had ik toch al een soort van idee in mijn hoofd wat ik ook dan zou moeten krijgen.”* Deze participant gaf aan dat hij zijn advies als passend had ervaren en noemde hierbij dat het advies niet zo veel indruk op hem maakte: *“Ik voelde er niet heel veel bij. Omdat mijn broers ook al havo deden en ook dat advies kregen.”* Over het algemeen vergeleken mensen hun advies met dat van hun oudere broer of

zus en als dit vergelijkbaar was, werd het als passend ervaren.

De citotoets maakte een grote indruk op de meerderheid van de participanten. Veel van hen ervaarde veel stress voor de toets en streefde ernaar een zo hoog mogelijke score te behalen: *“Ik vond het wel echt een ding dat ik dacht, oh, ik wil ook 550 halen en ik wil ook een hoog advies.”* De meeste participanten kon zich hun citoscore nog goed herinneren. Een aantal kon ook de score van zijn directe omgeving opnoemen. Dit suggereert dat de scores van anderen ook een significante indruk hebben achtergelaten. Participanten hechtten veel waarde aan deze scores en vergeleken deze met die van hun klasgenoten. De citotoets werd door een deel van de participanten zelfs beschouwd als een competitie tussen de leerlingen: *“Ik moet winnen, ik wil het hoogste getalletje. Ik denk dat iedereen dat destijds wel had. Als kind weet je gewoon niet beter. Het was één grote wedstrijd tussen iedereen.”* Een hoge score ging gepaard met een trots gevoel: *“Ik had volgens mij ook de hoogste cito score van mijn klas. Dat vond ik vooral heel leuk. Het is dat competitieve gedeelte daarvan.”*

Sociale Norm

De meerderheid van de participanten wilde niet afwijken van het schooladvies van hun sociale omgeving. Zij beschouwden het onderwijsniveau van hun sociale kring als de standaard en hadden het gevoel dat zij een vergelijkbaar niveau moesten behalen. Dit kwam terug bij zowel de lagere als de hogere niveaus. Er werd onder andere vergeleken met het gemiddelde niveau binnen het gezin: *“Mijn ouders deden ook allemaal TL. Mijn broertje heeft ook TL gedaan, dus dat was wel eigenlijk wel allemaal goed. Eigenlijk allemaal op één lijn, dus het was niet meer dat die ene beter was dan ik was, of ik was minder. Nee, het is gewoon allemaal wel gelijk.”* Als het advies sterk afweek van de standaard binnen het gezin, leidde dit tot een gevoel van ongemak of onbegrip. Zo gaf een participant aan dat zowel zijn ouders als zijn broertje een veel lager opleidingsniveau hadden dan hij en dat hij zich hierdoor weleens

ongemakkelijk voelde: *“Ik weet wel dat ik het ongemakkelijk vond. Zeker als puber zijnde, dat ik dan nog meer... Ja, een hoger niveau behaalde dan mijn ouders.”*

Voor een groot deel van de participanten was het schooladvies niet zo'n groot thema in groep acht omdat het in lijn lag der verwachting en overeenkwam met het niveau van de sociale omgeving. Het was niet afwijkend en viel daardoor niet op. Hierbij werd genoemd dat het advies als passend werd ervaren: *“Het was voor mij gewoon de normaalste zaak van de wereld dat ik vwo ging doen. Dus ik heb er dan ook nooit verder over nagedacht dat het best wel hoog is.”* Wanneer het advies wel afweek van de sociale omgeving, had dit een grote impact. Hier kwamen gevoelens van teleurstelling en ongemak bij kijken. Dit had er voornamelijk mee te maken dat participanten het niet bij hen vonden passen en een ander advies hadden verwacht: *“Want het gros aantal vrienden wat ik heb, die hebben hbo gedaan of hoger. Dan voel je je soms wel een beetje een dommeling. Je kijkt er wel tegenop.”* De mate van conformiteit aan de norm binnen de sociale omgeving lijkt dus van invloed te zijn op de perceptie van het schooladvies als passend of niet-passend.

Tot slot kwam naar voren dat de meerderheid van de deelnemers in een bepaalde sociale bubbel leeft waarin hun omgeving een vergelijkbaar niveau heeft: *“Mijn vriendengroep, die zijn allemaal hoogopgeleid, of tenminste de meeste. Er is een enkeling die heeft vmbo gedaan. Dus, ja, dat was altijd wel een beetje de sociale norm om dan... ja, te gaan studeren.”* Hierbij werd het schooladvies genoemd als een soort omkeerpunt; hier scheiden de wegen en gaan mensen naar hun eigen groep. Al met al speelt sociale vergelijking een grote rol in de beleving van het schooladvies, waarbij vrienden en klasgenoten een belangrijke vergelijkingsbron vormen. Er wordt voornamelijk opwaarts vergeleken met individuen waarmee men zich kan identificeren. Een advies dat afwijkt van de sociale norm wordt vaker als niet-passend ervaren en brengt gevoelens van teleurstelling met zich mee.

Discussie

Deze studie onderzocht de invloed van de sociale omgeving op de ervaring van het schooladvies. Er werd verondersteld dat ouders een grote rol spelen in de beleving van het schooladvies. Hierbij zou een hoger opleidingsniveau hogere verwachtingen met zich meebrengen, wat kan resulteren in prestatiedruk bij het kind. De meerderheid van de participanten had het idee dat het opleidingsniveau van hun ouders een rol speelde in de manier waarop zij hun schooladvies beleefden. Over het algemeen werd er in gezinnen met hoger opgeleide ouders meer waarde gehecht aan een hoog schooladvies. Dit is in lijn met bestaande literatuur waaruit blijkt dat hoger opgeleide ouders meer kennis hebben over het schoolsysteem, meer waarde hechten aan een hoog schooladvies en daardoor meer druk op de leerkracht uitoefenen om dit te bereiken (Dronkers & Van de Werfhorst, 2016). Bij participanten ontstond het idee dat zij een soortgelijk niveau als hun ouders moesten halen. In sommige gevallen werd dit toegeschreven aan expliciet uitgesproken verwachtingen vanuit ouders en in andere gevallen aan impliciete verwachtingen van de participant zelf. Als het schooladvies niet overeenkwam met deze verwachtingen, ervoer de participant gevoelens van teleurstelling en tekortkoming. Een deel van de participanten had de verwachtingen van hun ouders overgenomen. Een tegenvallend advies werd vervolgens door zowel de ouders als het kind als niet-passend ervaren. Het Pygmalion-effect zou een verklaring kunnen bieden voor de manier waarop verwachtingen de prestaties van het kind beïnvloeden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024). Volgens dit effect zouden de hoge verwachtingen van ouders kunnen leiden tot betere prestaties van het kind. Dit mechanisme wordt ook wel een “self-fulfilling prophecy” genoemd. Mogelijk heeft dit ertoe geleid dat kinderen van ouders met hoge verwachtingen een hoger advies hebben gekregen. Een deel van de participanten gaf aan dat zij stimulering en ondersteuning van hun ouders hebben gemist ten tijde van het schooladvies. Dit kan te wijten zijn aan een lager ambitieniveau van lager

opgeleide ouders (De Boer et al., 2010). Deze participanten hadden het idee dat ze een hoger advies hadden kunnen krijgen als hun ouders hen meer hadden gestimuleerd om te leren en hen beter hadden geïnformeerd over de gevolgen van het advies voor de toekomst.

Verder werd verondersteld dat opwaartse sociale vergelijking een grote rol speelt in de beleving van het schooladvies. Het merendeel van de participanten vergeleek zich in groep acht sterk met het advies van hun sociale omgeving. Hierbij waren met name broers, zussen, vrienden en klasgenoten een belangrijke vergelijkingsbron. Men maakte voornamelijk opwaartse vergelijkingen, een bekend fenomeen in de schoolse setting (Dijkstra et al., 2008). Op basis van bestaande literatuur werd verwacht dat dergelijke vergelijkingen kunnen leiden tot gevoelens van minderwaardigheid (Trautwein et al., 2009). Dit kwam in enkele gevallen voor. Zo gaven deze participanten aan dat ze onzeker werden door de vergelijking met een medeleerling met een hoger advies. Daarnaast speelde sociale vergelijking een grote rol bij de citoscores. Meerdere participanten konden de citoscore van zowel zichzelf als vrienden en klasgenoten goed herinneren. Zij hechtten in groep acht veel waarde aan deze score en vergeleken deze met de rest van de klas. In sommige gevallen ontstond er een competitie in de klas waarin het doel was een zo hoog mogelijke score te halen.

Tot slot werd verwacht dat het schooladvies een belangrijk thema zou zijn voor degenen die het als niet-passend hebben ervaren. De beleving van het schooladvies als passend of niet-passend werd grotendeels bepaald door de mate waarin het advies overeenkwam met de norm binnen de sociale omgeving. Een advies dat niet afweek maakte doorgaans weinig indruk en werd simpelweg als waarheid aangenomen. In dergelijke gevallen werd het advies meestal als passend ervaren. Daarentegen leidde een advies dat sterk afweek van de norm in de sociale omgeving vaak tot teleurstelling. Het advies was in dergelijke gevallen buiten de verwachting en werd als niet-passend ervaren. Al met al, blijkt de norm

binnen de sociale omgeving een grote invloed te hebben op de manier waarop iemand zijn of haar schooladvies beleeft.

Het huidige onderzoek laat zien dat de sociale omgeving aanzienlijke invloed heeft op de beleving van het schooladvies. Het ontvangen van een schooladvies brengt voor veel leerlingen stress met zich mee, mede door de hoge prestatiedruk in de samenleving (Rombouts et al., 2023). Uit dit onderzoek komt naar voren dat met name ouders hier een rol in spelen door hun verwachtingen ten aanzien van het schooladvies. Daarnaast kan het vergelijken met de sociale norm in de omgeving invloed hebben op het ervaren van prestatiedruk, het zelfbeeld en de schoolprestaties van een leerling. Deze bevindingen benadrukken de cruciale rol van de sociale omgeving bij de ervaring van het schooladvies. Het schooladvies heeft grote gevolgen voor iemands onderwijsloopbaan en carrière. Het is daarom van groot belang om inzicht te krijgen in factoren die hier invloed op hebben. Het erkennen van de rol van de sociale omgeving is essentieel voor het bevorderen van eerlijke kansen in het onderwijs en de schoolloopbaan van leerlingen.

Limitaties en Implicaties

De huidige studie heeft een aantal limitaties. Ten eerste is er gebruik gemaakt van een relatief homogene steekproef, waarbij het merendeel (76.3%) een schooladvies gelijk aan of hoger dan havo had. In het schooljaar 2022-2023 had 47.3% van de leerlingen een havoadvies of hoger (Logo Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024). Hierdoor is de steekproef niet representatief voor de algemene populatie. Toekomstig onderzoek zou baat hebben bij het gebruik van een steekproef die beter de onderwijsverdeling weerspiegelt zoals die in de samenleving voorkomt. Hierdoor zouden de bevindingen breder toepasbaar zijn op de algemene bevolking. Daarnaast omvatte het huidige onderzoek participanten in de leeftijdscategorie van 18 tot 30 jaar. Een groot deel van hen kon zich niet goed herinneren hoe de procedure van het schooladvies verliep en welke gevoelens zij hadden ervaren. Voor een

vervolgstudie zou het daarom waardevol zijn om interviews af te nemen bij leerlingen die zich momenteel in groep acht bevinden. Voor deze groep is het schooladvies een actueel onderwerp, waardoor zij mogelijk gedetailleerdere informatie kunnen geven.

Ouderlijke verwachtingen blijken een grote rol te spelen in de beleving van het schooladvies. In sommige gevallen ging het om expliciet uitgesproken verwachtingen vanuit ouders, terwijl het in andere gevallen verwachtingen vanuit de participant zelf waren. Het zou nuttig zijn om in vervolgonderzoek dieper in te gaan op hoe deze verwachtingen tot stand komen en wie of wat deze verwachtingen in stand houden. Hier is tot op heden weinig over bekend. Het zou ook interessant zijn om hierbij de rol van het Pygmalion-effect te onderzoeken.

Daarnaast heeft de huidige studie gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode, waarbij de analyse van de resultaten deels berust op de interpretatie van de onderzoeker. Omdat interpretatie subjectief is, kan deze niet volledig als betrouwbaar worden beschouwd. Het is daarom essentieel om de resultaten met enige voorzichtigheid te interpreteren. Het kwalitatieve onderzoeksdesign kan echter ook worden gezien als een kracht omdat hiermee informatie wordt verkregen over de beleving van participanten, die niet kwantitatief meetbaar is. Tot op heden is hier relatief weinig aandacht aan besteed in de onderzoeksliteratuur. Het zou waardevol zijn als vervolgonderzoek zich meer richt op de beleving van het schooladvies, zodat er meer inzicht komt in de factoren die hierbij een rol spelen. Hierbij zou het nuttig zijn om gebruik te maken van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden. Door deze benadering kunnen betrouwbare conclusies worden getrokken, waarbij recht wordt gedaan aan de ervaringen van individuen. Het huidige onderzoek kan dienen als inspiratiebron voor dergelijke vervolgstudies, aangezien het inzicht biedt in de thema's die een rol spelen in de beleving van het schooladvies.

Conclusie

Al met al kan worden geconcludeerd dat de sociale omgeving op verschillende manieren invloed heeft op de beleving van het schooladvies. Hoge verwachtingen van ouders kunnen leiden tot prestatiedruk en teleurstelling bij een tegenvallend schooladvies. De thuissituatie speelt een cruciale rol in de schoolmotivatie en de waarde die aan het advies wordt gehecht. Sociale vergelijking met anderen die een vergelijkbaar of hoger advies hebben blijkt een universeel fenomeen, waarbij men niet wil afwijken van de sociale norm. Kortom, de beleving van het schooladvies wordt sterk beïnvloed door sociale verwachtingen, vergelijkingen en normen.

Referenties

- Borghans, L., Diris, R., Smits, W., & De Vries, J. (2020). Should we sort it out later? The effect of tracking age on long-run outcomes. *Economics of Education Review*, 75, 101973. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2020.101973>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Cleland J. A. (2017). The qualitative orientation in medical education research. *Korean journal of medical education*, 29(2), 61–71. <https://doi.org/10.3946/kjme.2017.53/>
- De Boer, H. Bosker, R. J. & Van der Werf, M. P. C. (2010). Sustainability of teacher expectation bias effects on long-term student performance. *Journal of Educational Psychology*, 102, 168- 179. doi:10.1037/a0017289.
- Dijks, M. A., Warrens, M. J., Fleur, E., Korpershoek, H., Wichgers, I. J. M., & Bosker, R. J. (2020). The predictive power of track recommendations in Dutch secondary education. *Pedagogische Studien*, 97(4), 263-280.
- Dijkstra, P., Kuyper, H., Van Der Werf, G., Buunk, A. P., & Van Der Zee, Y. G. (2008). Social Comparison in the Classroom: A review. *Review of Educational Research*, 78(4), 828–879. <https://doi.org/10.3102/0034654308321210>
- Dijkstra, P., Barelds, D. P. H., Kuyper, H. (2011). Sociale vergelijking in de Nederlandse klas: Een discussie en conclusie
- Dr. Dresing & Pehl GmbH. (2020). F4transkript (7.0.6) [Computerprogramma]. Geraadpleegd van <https://www.audiotranskription.de/f4transkript/>
- Dronkers, J. & Van de Werfhorst, H. (2016). Meritocratie in schoolloopbanen in Nederland. In P. de Beer & M. van Pinxteren (Ed.) *Meritocratie: Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* (pp. 25 – 44). Amsterdam: Amsterdam University Press

- Elffers, L. (2020). Onderwijs als grote ongelijkmaker. IDEE, Magazine van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, 208 19-25. Link:
https://pure.uva.nl/ws/files/55859403/idee208_Onderwijs_Louise_Elffers.pdf
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Farrington, C. A., Roderick, M., Allensworth, E., Nagaoka, J., Keyes, T. S., Johnson, D. W., & Beechum, N. O. (2012). *Teaching adolescents to become Learners: The role of noncognitive factors in shaping school performance: A critical literature review*. Chicago: University of Chicago Consortium on Chicago School Research.
- Gestel, A., Het schooladvies: een stempel voor het leven? (2021) Een kwalitatief onderzoek naar de mentale impact van onder advisering op gedupeerde leerlingen en naar de overwegingen van groep 8-leerkrachten bij het bepalen van het schooladvies in het Nederlands onderwijs
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen po-vo: bevindingen en bevorderende en belemmerende factoren*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jansen, M., Boda, Z., & Lorenz, G. (2022). Social comparison effects on academic self concepts—Which peers matter most? *Developmental Psychology*, 58(8), 1541–1556. <https://doi.org/10.1037/dev0001368>
- Janssen, L., Huitsing, G., ter Beek, B., & Timmermans, A. (2021). Gelijke kansen voor leerlingen met lager opgeleide ouders bij de overgang naar het voortgezet onderwijs? *Onderzoek naar schoolloopbanen en perspectieven van beslissers*. *Mens & Maatschappij*, 96(1), 7-30. <https://doi.org/10.5117/MEM2021.1.002.JANS>
- Kloosterman, R., Ruiter, S., de Graaf, P.M. & Kraaykamp, G. (2009). Parental education, performance and the transition to higher secondary education: Trends in primary and

secondary effects over five Dutch school cohorts (1965-99). *The British Journal of Sociology*, 60, 377-398. doi: 10.1111/j.1468-4446.2009.01235.x.

Koren, L. (2024, March 7). *Hoe komt het schooladvies tot stand in groep 8? - OCO*. OCO.

<https://www.onderwijsconsument.nl/hoe-komt-het-basisschooladvies-tot-stand/#:~:text=De%20basisschool%20baseert%20het%20schooladvies,%2C%20werkhouding%2C%20motivatie%20en%20gedrag.>

Lenhard, W., & Schröppel, D. (2014). Prediction of academic performance prior to intersections within a multi-tiered school system. *Educational Research and Evaluation*, 20(6), 454-46

Logo Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024, February 29). Schooladvies en heroverweging schooladvies. Kerncijfers En Indicatoren Primair Onderwijs | OCW in Cijfers. <https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/primair>

[onderwijs/leerlingen/prestaties-schooladvies-en-heroverweging-schooladvies](https://www.ocwincijfers.nl/sectoren/primair/onderwijs/leerlingen/prestaties-schooladvies-en-heroverweging-schooladvies)

Lubbers, M. J., Kuyper, H. & Werf, M. P. C. van der. (2009). Social comparison with friends versus non-friends. *European Journal of Social Psychology*, 39, 52-68.

Luyten, H., & Bosker, R. J. (2004). Hoe meritocratisch zijn schooladviezen? *Pedagogische Studiën*, 81(2), 89–103

Ministerie van Algemene Zaken. (2024, April 29). *Schooladvies toelating voortgezet onderwijs*. Schooladvies En Doorstroomtoets Basisschool | Rijksoverheid.nl.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-doorstroomtoets-basisschool/toelating-voortgezet-onderwijs-gebaseerd-op-definitief-schooladvies>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2024). De overstap van po naar vo – Handreiking schooladvisering.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/10/12/handreiking-schooladvisering>

Onderwijsraad. (2021). Later Selecteren, Beter Differentiëren.

<https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2021/04/15/later-selecteren-beter-differentieren>

OpenAI. (2024). ChatGPT (GPT4) [Large language model].

<https://chat.openai.com/chat>

Sacerdote, B. (2011). Peer effects in education: how might they work, how big are they and how much do we know thus far? In *Handbook of the economics of education* (pp. 249–277). <https://doi.org/10.1016/b978-0-444-53429-3.00004-1>

Scheerens, J., Timmermans, A. C., & Van der Werf, M. P. C. (2019). Socioeconomic inequality and student outcomes in Dutch schools. In L. Volante, S. V. Schnepf, J. Jerrim, & D. A. Klinger (Eds.), *Socioeconomic Inequality and Student Outcomes* (pp. 111-133). Singapore: Springer

Tieben, N., & Wolbers, M. (2010). Success and failure in secondary education: socioeconomic background effects on secondary school outcome in the Netherlands, 1927-1998. *British Journal of Sociology of Education*, 31, 277-290.
doi:10.1080/01425691003700516.

Timmermans, A., Kuyper, H., & Van Der Werf, G. (2013). Schooladviezen en onderwijsloopbanen: Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en overadvisering. .

<https://pure.rug.nl/ws/files/2348582/Schooladviezenonderwijsloopbanen.pdf>

Trautwein, U., Lüdtke, O., Marsh, H. W., & Nagy, G. (2009). Within-school social comparison: How students perceive the standing of their class predicts academic self-concept. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 853–866.

<https://doi.org/10.1037/a0016306>

Van der Steeg, M., Vermeer, N., Lanse., D (2011) Achtergronddocument bij CPB Policy brief 05. Nederlandse onderwijsprestaties in perspectief. Invloed vroege selectie op bovenkant vaardigheidsverdeling.

<https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-achtergronddocument%20invloed-vroege-selectie-op-bovenkant-vaardigheidsverdeling.pdf>

Van Huizen (2021) Meetfout vertekent kansenongelijkheid in het onderwijs (Meetfout vertekent kansenongelijkheid in het onderwijs - Nieuws - Universiteit Utrecht (uu.nl))

Rijksoverheid (z.d.). Eindtoets wordt doorstroomtoets. Geraadpleegd in april 2024, van

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-eindtoets-basischool/wetsvoorstel-doorstroomtoetsen-po>

wetsvoorstel-doorstroomtoetsen-po.

Rombouts, M., Zondervan, A., Scheffers–van Schayck, T., van Dorsselaer, S., Maes, M., & Stevens, G. (2023). Welzijn van leerlingen in de bovenbouw van het basisonderwijs.

Bijlage A

Interview Leidraad

Introductie

Ik heb hier een toestemmingsformulier bij me waarin de afspraken voor het interview staan en waarvoor je toestemming geeft. Laten we kort de regels doornemen en daarna geef ik je even de tijd om het formulier door te lezen en te ondertekenen.

Het interview draait om jouw ervaringen met en meningen over het schooladvies, dus vertel vooral wat jij vindt en denkt. Er is geen goed of fout antwoord. Deelname is vrijwillig, dus je mag altijd stoppen met het interview of om een pauze vragen. Als iets wat ik zeg of vraag niet duidelijk is, mag je dat natuurlijk ook aangeven.

De resultaten van het interview worden anoniem verwerkt, dus je antwoorden zullen niet terug te herleiden zijn naar jou. Tijdens het interview hoef je je naam of andere namen niet te noemen, maar dit mag wel: ik zorg er in ieder geval voor dat alles uiteindelijk anoniem wordt verwerkt.

Ik zal tijdens het interview wat aantekeningen maken en het geluid opnemen, zodat ik het later kan uitschrijven. We zullen werken met deze transcripten. Ga je hiermee akkoord? Ik zal ook nogmaals vragen of je akkoord gaat met de opname, zodat dit zowel op de opname als op papier staat vastgelegd.

Toestemmingsformulier invullen

Start opname

‘Ik heb zojuist de opname gestart, dus ik wil nogmaals controleren of je akkoord gaat met het opnemen van het interview?’

Als je de persoon niet kent: ‘zou je jezelf willen voorstellen?’

Achtergrondinformatie

- Gender
- Leeftijd
- Migratieachtergrond
- Opleidingsniveau/ huidig beroep ouders
- Schooladvies + huidig opleidingsniveau broers/zussen

Ervaring Schooladvies (toen)

We gaan het nu hebben over het schooladvies wat je hebt gekregen in groep 8 van de basisschool. Probeer een zo uitgebreid mogelijk antwoord te geven op mijn vragen, maar als je iets niet meer weet/niet wilt zeggen dan is dit natuurlijk niet erg. Eventuele uitleg schooladvies/ docentadvies. Met schooladvies bedoelen we het uiteindelijke advies dat je hebt gekregen.

1. Hoe ging toen jij in groep 8 zat de procedure van het schooladvies? Kun je vertellen hoe dat voor jou was en ging? (Wie was erbij, hoe, waar etc.)
2. Welk advies dacht je dat je zou krijgen?
3. Welk schooladvies kreeg je? Was dit advies anders dan een evt. toets advies?
4. Welke uitleg kreeg je daarbij?
5. Hoe voelde je je bij het advies en de uitleg?
6. Had je toen het gevoel dat het advies bij je paste?

Sociale context

De volgende vragen gaan over de sociale context waar jij in bent opgegroeid.

7. Hoe voelde je je ten opzichte van de rest van de klas in groep 8?

Eventueel doorvragen op sociale vergelijking: In hoeverre vergeleek jij jezelf destijds met het advies van je klasgenoten? En waren er bepaalde (type) klasgenoten die waar jij je voornamelijk mee vergeleek? (Bijv. meer met vrienden/mensen soortgelijk niveau)

8. Had je het gevoel dat het opleidingsniveau van jouw gezin een rol speelde in de manier waarop jij jouw schooladvies beleefde? (Zo ja, hoe?)

9. Had je het idee dat er bepaalde verwachtingen waren vanuit jouw sociale omgeving en zo ja, hoe ervaarde jij dat?

Identiteit advies

De volgende vragen gaan over labels die jij bij een bepaald schooladvies vindt passen. Er zijn dus geen goede of foute antwoorden, het gaat om de ervaring die jij had bij het advies.

10. Had je toen het gevoel dat er een soort label/groepje/identiteit hoorde bij het advies?

11. Wat voor label was dat, en wat voor kenmerken horen daarbij? Had je het gevoel dat die kenmerken bij jou paste?

12. Wat voor label hoorde bij de andere adviezen/niveaus volgens jou? *Vwo/havo/vmbo*

13. Hoe maakte jouw label jou anders dan de anderen in de klas? Maakte het jou anders dan anderen in je sociale omgeving, bijvoorbeeld je familie?

14. Had je het gevoel dat het label bij jou paste?

15. Hoe voel je je nu bij het 'label' van toen? *Leg uit, past het bij jou? Waarom wel of niet?*

Motivatie en zelfbeeld na schooladvies

De volgende vragen gaan over jouw motivatie en verwachtingen over je eigen kunnen. Het gaat om hoe jij dit beleefd hebt, er is dus geen goed of fout antwoord.

16. Hoe was je motivatie voor school in groep 8?

17. Hoe was je motivatie voor school tijdens de rest van je onderwijsloopbaan?

18. Denk je dat jouw ervaring van het schooladvies invloed heeft gehad op je motivatie om te leren? → Zo ja/nee, op welke manier?

19. Hoe waren je verwachtingen over je eigen kunnen in groep 8? *(Met betrekking tot schoolprestaties: hoe goed denk je dat je daarin bent? Hoog/laag)?*

20. Hoe waren je verwachtingen over je eigen kunnen tijdens de rest van je onderwijsloopbaan?

21. Denk je dat jouw ervaring van het schooladvies invloed heeft gehad op je verwachtingen over je eigen kunnen? Zo ja/nee, op welke manier?

22. Had je al duidelijke doelen voor je (onderwijsloopbaan in groep 8? Wat waren deze doelen? *Wat wilde je worden, wat voor opleiding wilde je afronden.*

23. Zijn je doelen veranderd nadat je het schooladvies hebt gekregen? *Waarom wel/niet? En hoe dan?*

Onderwijsloopbaan

De komende vragen gaan over je onderwijsloopbaan. Dit heeft betrekking op je volledige 'schoolcarrière' na de basisschool.

24. Kun je me vertellen over je ‘onderwijsloopbaan’, dus eigenlijk hoe al het onderwijs wat je hebt gevolgd daarna is gegaan?

25. Wat is op dit moment je hoogst afgeronde opleiding? Waar ben je op dit moment mee bezig (werk/studie/anders)? Zijn er qua werk en studie nog doelen die je wil bereiken?

26. Heb je het idee dat jouw schooladvies invloed op heeft gehad op deze doelen? Hoe?

27. Hoe voelde je je bij je onderwijservaringen/loopbaan in relatie tot het advies?

28. Ben je wel eens blijven zitten/afgestroomd of opgestroomd?

Als je al weet dat iemand wel of niet is blijven zitten: “Je vertelde eerder al dat je bent blijven zitten” of “Je vertelde dat je niet bent blijven zitten, klopt dat?”

29. Denk je dat dit invloed heeft gehad op je verwachtingen over je eigen kunnen? Zo ja/nee, op welke manier?

Ervaring schooladvies (nu)

De laatste vragen gaan over hoe je terugkijkt op het advies en wat dit voor eventueel effect heeft gehad op jou als persoon nu.

30. Hoe voel je je nu over het schooladvies?

31. In hoeverre speelt hierbij het opleidingsniveau van jouw directe sociale omgeving (gezin, vrienden) hierin een rol? (Sociale vergelijking)

32. Op basis van welke informatie denk je dat jouw schooladvies is samengesteld?

33. Welke factoren denk je dat van invloed zijn geweest op jouw advies?

34. Heb je nu het gevoel dat het advies passend was voor jou?

35. Vind je dat de schooladviezen eerlijk en passend waren voor jou en anderen? Zag je daarin een verschil tussen jou en je klasgenootjes?

36. Op welke informatie vind jij dat het schooladvies gebaseerd zou moeten zijn? Op welke leeftijd zou jij een schooladvies willen hebben gekregen? Wat vind je van de leeftijd waarop een kind nu schooladvies krijgt (11-13)?

37. Hoe zou jij het schooladvies inrichten?

Bijlage B

Coderingen:

1. Schooladvies niet goed meer kunnen herinneren/lang geleden
2. Schooladvies niet veel indruk gemaakt
3. Citotoets als competitie zien
4. Score citotoets
5. Vergelijken advies/niveau met broers en zussen
6. Rol van opvoeding in schooladvies
7. Geen verwachtingen vanuit sociale omgeving
8. Tegenwoordig schooladvies geen thema/niet veel over nadenken
9. Als advies niet afwijkend is aan omgeving, dan weinig aandacht
10. Niet met schooladvies bezig in groep 8
11. Door de jaren heen wordt schooladvies een belangrijker thema
12. Sociale vergelijking met name met vrienden
13. Ouders willen hoog advies voor kind
14. Verwachtingen vanuit sociale omgeving
15. Niet je ouders willen teleurstellen
16. Citotoets is een momentopname
17. Schooladvies als niet-passend ervaren
18. Afwijkend niveau vriendengroep/omgeving valt op
19. Omgeving hoger niveau motiveert om beter je best te doen
20. Zelfde niveau verwachten als broers/zussen
21. Trots/blij met hoog advies
22. Geen sociale vergelijking met advies van anderen
23. Verwachtingen vanuit jezelf

24. Omgeving heeft een vergelijkbaar advies/niveau, sociale bubbel
25. Weinig motivatie vanuit ouders, missen van stimulering en betrokkenheid
26. Opwaartse sociale vergelijking/met hoger advies vergelijken
27. Stress voor citotoets en -score
28. Sociale vergelijking met advies klasgenoten
29. Vergelijking leidt tot onzekerheid
30. Belangrijk met wie je naar vo gaat (vrienden)
31. Vergelijken met soortgelijke anderen (identificeerbaar)
32. Tevreden met het schooladvies/als passend ervaren
33. Competitief qua schooladviezen/wedstrijd (beste willen zijn)
34. Citoscores vergelijken
35. Niet vergelijken met mensen met lager advies/niveau (neerwaartse vergelijking)
36. Ik had een hoger advies gewild (ontevreden)
37. Zelfde advies/niveau als sociale omgeving willen hebben (standaard/norm)
38. Geen druk ervaren van ouders
39. Terugkijkend: ik had meer uitleg willen hebben over de overgang van po naar vo
40. Sociale omgeving beïnvloedt motivatie om te leren
41. Ouders waren niet eens met schooladvies
42. Groepjes op de basisschool o.b.v. niveau
43. Slecht voelen over lager advies dan sociale omgeving
44. Afwijkend niveau van sociale omgeving leidt tot ongemak
45. Druk ervaren van ouders om te presteren
46. Trots op opstromen
47. Omgeving (met name ouders) hecht weinig waarde aan het schooladvies

Bijlage C

Ik erken het gebruik van ChatGPT [chat.openai.com/chat] voor het verkrijgen van inspiratie, het zoeken naar bronnen en het verbeteren van grammatica en zinsopbouw.

De volgende berichten zijn ingevoerd in ChatGPT:

1. Herschrijf academisch "Aan de andere kant kan dit ook worden beschouwd als een sterk punt omdat hiermee informatie wordt verkregen dan alleen op basis van cijfers naar boven komt."
2. Herschrijf dit academisch: Deze vroege selectie lijkt met name gunstig te zijn voor leerlingen met een bovengemiddeld advies (Van Der Steeg, 2011). Peer-effecten kunnen hierbij een rol spelen; leerlingen kunnen zich aan anderen "optrekken". Bij hogere niveaus lijken positieve peer-effecten vaker voor te komen dan bij lagere niveaus (Sacerdote, 2011). Hierbij kan een hoge motivatie en serieuze werkhouding van een leerling andere klasgenoten stimuleren om ook goed hun best te doen.
3. Geef een wetenschappelijke bron die uitlegt dat kinderen aan de verwachtingen van hun ouders willen voldoen wat betreft schoolprestaties.
4. Noem een wetenschappelijk bron waarin uitleg wordt gegeven over wanneer een schooladvies passend of niet is.
5. Geef een paar wetenschappelijke bronnen waaruit blijkt dat mensen graag willen conformeren aan de norm binnen hun sociale omgeving en dat ze het vervelend vinden als ze afwijken.

De output die werd verkregen:

1. Aan de andere kant kan dit ook als een sterk punt worden beschouwd, omdat het informatie oplevert die anders niet uitsluitend op basis van cijfers naar voren zou komen.

2. Deze vroege selectie lijkt met name gunstig voor leerlingen met een bovengemiddeld schooladvies (Van Der Steeg, 2011). Peer-effecten spelen hierbij mogelijk een rol, waarbij leerlingen zich aan anderen kunnen optrekken. Positieve peer-effecten komen vaker voor op hogere niveaus dan op lagere niveaus (Sacerdote, 2011). Een hoge motivatie en serieuze werkhouding van een leerling kunnen anderen stimuleren om eveneens hun best te doen.

3. Een geschikt wetenschappelijk artikel dat uitlegt dat kinderen aan de verwachtingen van hun ouders willen voldoen wat betreft schoolprestaties is:

Reference:

Yamamoto, Y., & Holloway, S. D. (2010). Parental Expectations and Children's Academic Performance in Sociocultural Context. *Educational Psychology Review*, 22(3), 189-214.

In dit artikel wordt de invloed van ouderlijke verwachtingen op de academische prestaties van kinderen binnen verschillende socioculturele contexten onderzocht en besproken.

4. Een geschikte bron die uitleg geeft over wanneer een middelbare schooladvies passend of niet is, is het rapport van de Inspectie van het Onderwijs: "De staat van het onderwijs 2020". Dit rapport behandelt de criteria voor een passend schooladvies, de invloed van verschillende factoren zoals sociaaleconomische achtergrond en de gevolgen van onder- en overadvisering.

Referentie: Inspectie van het Onderwijs. (2020). *De staat van het onderwijs 2020*.

Utrecht: Inspectie van het Onderwijs. Beschikbaar op

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/staat-van-het-onderwijs>

5. Hier zijn een paar bronnen die laten zien dat mensen vaak geneigd zijn te conformeren aan sociale normen en het vervelend vinden om af te wijken:

Asch Conformity Experiment (1951): Dit klassieke experiment van Solomon Asch toonde aan dat deelnemers vaak bereid waren om incorrecte antwoorden te geven om te conformeren aan de antwoorden van anderen in een groep, zelfs als ze wisten dat het antwoord fout was.

Bron: Asch, S. E. (1951). "Effects of Group Pressure Upon the Modification and Distortion of Judgments." In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, Leadership and Men: Research in Human Relations* (pp. 177-190). Carnegie Press.

Sherif's Autokinetic Effect Experiment (1936): In dit experiment zagen deelnemers een stip die leek te bewegen in een donkere kamer. Individuele waarnemingen van hoeveel de stip bewoog, convergeerden na verloop van tijd naar een groepsnorm, zelfs als individuele waarnemingen aanvankelijk verschilden.

Bron: Sherif, M. (1936). "The Psychology of Social Norms." Harper & Row.

Milgram's Obedience Experiments (1963): Stanley Milgram's onderzoek naar gehoorzaamheid toonde aan dat mensen vaak bereid waren om ethisch twijfelachtige instructies op te volgen als die werden gegeven door een autoriteitsfiguur, zelfs als dat inging tegen hun persoonlijke morele overtuigingen.

Bron: Milgram, S. (1963). "Behavioral Study of Obedience." *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371-378.

Cialdini's Influence: Science and Practice (2001): In zijn boek bespreekt Robert Cialdini verschillende principes van sociale beïnvloeding, waaronder het principe van sociale bewijskracht (het idee dat mensen vaak handelen op basis van wat anderen in vergelijkbare situaties doen), wat aantoont hoe mensen geneigd zijn te conformeren.

Bron: Cialdini, R. B. (2001). "Influence: Science and Practice" (4th ed.). Allyn & Bacon.

Deze bronnen bieden een goed inzicht in de neiging van mensen om te conformeren aan sociale normen en de psychologische mechanismen die hierbij een rol spelen.

Ik heb de output aangepast op de volgende manier:

1. Het kwalitatieve onderzoeksdesign kan echter ook worden gezien als een kracht omdat hiermee informatie wordt verkregen over de beleving van participanten, die niet kwantitatief meetbaar is.
2. Deze vroege selectie lijkt vooral gunstig te zijn voor leerlingen met een bovengemiddeld advies (Van Der Steeg, 2011). Peer-effecten kunnen hierbij een rol spelen, waarbij leerlingen zich aan anderen kunnen optrekken. Op de hogere niveaus komen vaker positieve peer-effecten voor dan op lagere niveaus (Sacerdote, 2011). Een hoge motivatie en serieuze werkhouding van een leerling kan klasgenoten stimuleren om beter hun best te doen.
3. Ik heb de bron niet gebruikt omdat het voornamelijk inging op de invloed van de etniciteit van ouders en dat komt in mijn onderzoek niet naar voren.
4. Deze bron heb ik gebruikt omdat er relevante informatie in stond.
5. Ik heb deze bronnen doorgelezen om meer inzicht te krijgen in de manier waarop conformiteit aan de sociale norm menselijk gedrag beïnvloedt. De bronnen sluiten echter niet goed aan op mijn onderzoeksvraag waardoor ik ze verder niet heb gebruikt.